

مطالعه قرآن

به منزله اثری ادبی

رویکردهای زبانی - سبک شناختی

نویسندگان:

مستنصر میر - حسین عبدالرئوف

انتخاب و ترجمه

ابوالفضل حرّی

(عضو هیأت علمی دانشگاه اراک)

انتشارات پلوار

فهرست

- درآمدی بر بحث قرآن به منزله‌ی اثری ادبی ۱۱
- قرآن به منزله‌ی اثری ادبی ۲۳
- ویژگی‌ها و مؤلفه‌های زبانی قرآن کریم ۵۱
- سوره‌ی به منزله کلیت ۹۹
- طنز و شوخ طبعی در قرآن ۱۱۹
- گفت و گو در قرآن ۱۴۳
- کنایه در قرآن ۱۶۹
- فنون و صنایع ادبی در قرآن ۱۸۵
- سازگان زبان شناختی قرآن ۲۱۵
- زنجیرمندی مفهومی و بافتی در گفتمان قرآنی ۲۵۵
- در باب تنوع سبک شناختی در ژانر قرآنی ۳۰۱

قرآن به منزله‌ی اثری ادبی*

مستنصر میر

در دهه‌ی ۱۸۹۰، ریچارد مولتون^۱ مؤلف کتاب مطالعه‌ی ادبی کتاب مقدس^۲، دلیل انتشار اثر خود را این‌گونه توجیه کرد: «کتاب مقدس^۳ برخلاف آثار ادبی^۴ — یونانی، عبری و آلمانی — تافته‌ای جدا بافته از تار و پود حماسه، غنا و نمایش^۵ است که به خودی خود شایسته‌ی بررسی است و این‌گونه مطالعه طرخی نو در انداختن است. در ۱۹۸۷، رابرت آلترو و فرانک کرمود، گردآورندگان کتاب راهنمای ادبی کتاب مقدس، از کارآمدی مسلم رویکرد ادبی به کتاب مقدس سخن به میان آورده و گفتند که «نیاز پژوهندگان مذهبی و غیر مذهبی این است که کتاب مقدس را همان‌گونه که هست، بخوانند؛ یعنی به منزله‌ی اثر ادبی گران سنگ و تأثیرگذار.» قرآن نیز به سان کتاب مقدس، شاهکار ادبی شناخته شده‌ای است. اما متأسفانه، هنوز هیچ‌کس آن چنان که مولتون در وصف کتاب مقدس سخن رانده، به قرآن نپرداخته است و احتمالاً به این زودی‌ها هم پیش نمی‌آید که از قرآن به منزله‌ی یک اثر ادبی سخن به میان آید^۶. در این جا، این پرسش پیش می‌آید که مگر تاکنون کتاب‌های بی‌شماری — دست‌کم

* Mir, Mustansir, "The Qur'an as Literature", in *Religion and Literature*, 20 (1988)

1:49-64

1. R. Moulton

2. *The Literary Study of the Bible*

3. Literature

4. literatures

5. epic, lyric, dramatic

دوستان نگارش مقاله ۱۹۸۸ است و از آن موقع تاکنون پژوهش‌های بسیاری قرآن را به منزله‌ی اثری ادبی بررسیده‌اند و گلچینی از آنها در این مجموعه آمده است. م.

به زبان عربی — درباره‌ی ویژگی‌های ادبی قرآن به رشته‌ی تحریر درنیامده است؟ مسلم است که تاکنون کتاب‌هایی در این زمینه نوشته شده است اما عمده‌ی آن‌ها، بنابر شکل و محتوایشان، بیش‌تر مذهبی‌اند تا نقد ادبی؛ مانند کتاب تقلیدناپذیری قرآن اثر ادیب قرون میانه، ابوبکر باقلانی (۹۵۰-۱۰۱۳ م). از این‌رو، بررسی ادبی و فقط ادبی قرآن با گذاشتن در اقلیمی بکر و دست‌نخورده است.

در بررسی ادبی هدفمند هر کلام و گفتاری، منظور این است که آن کلام یا گفتار دارای وحدت و انسجام است. قرآن متشکل از ۱۱۴ سوره است که طول سوره‌ها از ۳ تا ۲۸۶ آیه تغییر می‌کند. اینکه سوره‌ها دارای وحدت یا انسجام باشند، در نظر اکثر علمای سنتی مسلمان امری غریب و نامأنوس است. در نظر اینان، هر سوره متشکل از چندین آیات یا قطعات تک‌افتاده و جداافتاده است (۱). این نگاه ذره‌نگر^۱ به قرآن که دلایل تاریخی دارد (۲)، بزرگ‌ترین مانع بر سر راه بررسی قرآن به منزله‌ی اثر ادبی بوده است. رویکرد آثار گذشتگان به قرآن به این گفته‌ی سقراط به فدروس می‌ماند: «فرقی نمی‌کند که خطوط به چه شکل مرتب شوند» (۲۶۴). این گفته نکوهش آثار گذشتگان نیست، چه این آثار حرف و حدیث‌های فراوانی در بطن خود پنهان دارند و غالباً آغازگاه مطالعه‌ی ادبی قرآن به شمار می‌آیند. این نیز حقیقت ندارد که دیدگاه منفصل بودن قرآن، ظرایف و جذابیت‌های ادبی آن را از دیده‌ها پنهان کرده است. از جمله دلایل تمایز تفسیر قرآن در قرن بیستم از تفسیر سنتی قرآن، یکی این است که اکثر علمای مسلمان امروزی قرآن را دارای انسجام چشمگیر می‌دانند. این دیدگاه جدید که چند و چون آن در این نوشته نمی‌گنجد، مطالعه‌ی ادبی نظام‌مند قرآن را هم ممکن و هم ضروری می‌داند. این‌گونه مطالعه اگر با روش‌شناسی درخور و متقن همراه شود، برای همه‌ی اهداف عملی و کاربردی، نو و بکر خواهد بود.

مطالعه‌ی ادبی نظام‌مند قرآن باید مطابق با اصول نقد ادبی و سوای ملاحظات مذهبی صورت پذیرد. مسئله‌ی رابطه میان وجوه مذهبی و ادبی یک نبشته / مصحف^۲ غامض و دشوار است. این وجوه با هم مرتبط ولی ناپیوسته‌اند و همین امر مطالعه‌ی

1. atomistic view

2. scripture